

NEVELÉS A SZABADIDŐ HELYES FELHASZNÁLÁSÁRA

A tanulók szabadidején — az iskolai életből folyó tanulmányi tevékenységeken, a mozgalmi és családi kötelezettségekből származó munkán, valamint a létfenntartási és személyi szükségletek (alvás, étkezés, tisztálkodás stb.) kielégítésén kívüli — *a tanuló szabad rendelkezésére álló időt értjük, amit a tanuló saját kedvteléseire, szórakozására és önként vállalt önművelő foglalkozásokra használ.*

Mínt hogy a szabadidő minden kényszertől mentes, saját szabad rendelkezésére álló idő, felmerül a kérdés, hogy nem jön-e létre ellentmondás a szabadidő felhasználására irányuló pedagógiai irányítás és a szabadidő-tevékenység önkéntes, szabad választása között?

Létrejöhet, de ez fel is oldható megfelelő módszerek segítségével.

Az ellentmondás veszélye nem mentheti fel sem az iskolai nevelőt sem a szülőt, sem a népművelőt az alól a felelősség alól, amely a gyermekek, serdülők, és fiatalok szabadideje káros vagy haszontalan felhasználása miatt rá hárul.

Van a nevelésnek bizonyos előrelátó, preventív, megelőző funkciója. A családi és iskolai nevelésnek minél korábban ki kell alakítania a helyes szocialista magatartás, a pozitív értékű életmód elvi alapjait és jó szokásait, hogy az önállósodás korszakába lépve a fiatal tudjon helyesen élni szabadságával. „Mindezt még azelőtt kell tennie — írja DURKÓ Mátyás — mielőtt az esetleges negatív környezeti hatás, helytelen nézetek, példák, a közvetlen édességgel kecsegtető pillanatnyi javak, vagy egyszerűen akarati gyengeség miatt — a többszöri ismétlés folytán — a helytelen, szocialista ellenes, negatív nézetek, magatartási szokások és ízlés idegződnének be, rögzítődnének szokásokká.”¹

A sokoldalúan képzett szocialista személyiség formálásának előfeltétele, hogy biztosítsuk a gyermekeket körülvevő külső környezet, a család, az iskola, a közművelés nevelő hatásának összhangját és minél teljesebb egyöntetűségét. Ezért *elengedhetetlenül szükséges, hogy a tanulás korszakában az iskolai hatásrendszeren túl a pedagógus az iskolán kívüli környezethatást is ellenőrzése alá vonja*, és a családdal, a népművelési szervekkel összefogva, a gyermekeket és serdülőt veszélyeztető hatásokat paralizálja, és *az iskolán kívüli nevelést a tudatosság, célszerűség és rendszeresség fokára emelje.*

Ha felmértük a tanulók tényleges szabadidő felhasználását és azt kritikai elemzés alá vontuk, felvetődik annak a szüksége, hogy megkeressük a szabadidő helyes felhasználásának kritériumait. Enélkül a való helyzet, a tényleges felhasználás elbírálása nem lehetséges. Ez a megfontolás a helyes felhasználás szempontjainak keresésére indít.

¹ Durkó Mátyás: Felnőttnevelés és népművelés. Bp. 1968.110.

Ugyancsak felvetődik az a kérdés is, hogy lehetséges-e a tanulók szabadidejének előre és hosszú távra való eltervezése és ebben milyen segítséget nyújthat a család, a pedagógus és az ifjúsági mozgalom?

A szabadidő helyes felhasználásának kritériumai

Milyen elvi alapon, milyen pedagógiai megfontolásból mondható, hogy valamilyen szabadidő foglalkozás *helyes* (értelmes, hasznos, céljának megfelelő) vagy *helytelen* (értelmetlen, haszontalan, vagy éppen káros)?

A szabadidő foglalkozás megítélhető *tartalmilag* (s egyben axiológiai szempontból, vagyis benső értéke és nevelő ereje szerint), vagy *formailag*.

Tartalmi szempontból nemcsak önmagában való világnézeti, tudományos, esztétikai, vagy egyéb nevelői értéke szerint ítéljük meg a szabadidő-foglalkozást, hanem a szerint is, hogy az mennyire hasznos bizonyos életkorú, nemű, műveltségi szinten álló egyén számára. A szabadidő pedagógiájának azt is meg kell fontolnia, hogy formai szempontból mit ér valamilyen szabadidő-foglalkozás.

E. WEBER öt szempontból elemzi formailag a szabadidő-foglalkozásokat, illetőleg a szabadidő-tevékenységeket.²

1. A szabadidő-foglalkozás *az egyén részvételének módja szerint* lehet aktív, vagy passzív, automatikus (rutinosan cselekvő, megszokottan viselkedő) vagy páthikus (szenvedélyes, de nem cselekvő, hanem csak szemlélő).

E formák kombináltak is előfordulnak:

Erős részvétellel: tevékeny, aktív magatartás; — nem tevékeny, szemlélő, de érzelmileg erős magatartás.

Csekély önátadással: automatikus (szokásos, rutinos) szabadidő-tevékenység, passzív szabadidő-felhasználás.

2. A szabadidő-magatartás *a lefolyás iránya szerint* lehet: befelé, kifelé irányuló vagy dialógusszerű. (Az én és nem én viszonylatában: az én elsősorban kifelé hat a világra, vagy elsősorban a világ hat az énmre, vagy pedig nagyjából azonos mértékben gyakorolnak kölcsönhatást egymásra.)

3. *Célirányulás szempontjából* a szabadidő-tevékenység lehet célra irányuló vagy céltalan. Ez utóbbit az jellemzi, hogy az egyénben nem tudatosul a szándék, amivel a szabadidő-tevékenységben részt vesz. A célra irányuló szabadidő-tevékenységnek lehet maga a tevékenység a célja (pl. a legtöbb szórakoztató játéknak), és lehet a tevékenység eredményére irányuló szabadidő-foglalkozás (pl. a barkácsoló vagy művészkedő tevékenység).

4. A szabadidő-tevékenységet formailag is feloszthatjuk *értékességük szerint* értelmes, vagy értelmetlen szabadidő-tevékenységre.

5. A *szociális kapcsolatokat illetően* a szabadidő-foglalkozások lehetnek: az egyénnek egyedül vagy másokkal (partnerrel, csoportban, tömegben) végzett szabadidő-tevékenységei.

Tartalmilag és formailag osztályozott és értékelt szabadidő-foglalkozásokkal számolnia kell a pedagógusnak, amikor az egyén szabadidő-foglalkozását azzal a szándékkal méri fel, hogy minőségében és az összes szabadidő-foglalkozások együttesének szerkezeti sajátosságaiban, egyes foglalkozások részvételi arányában az egyéneknek módosító javaslatot tegyen, vagy újakat javasoljon.

² Erich Weber: Das Freizeitproblem. Antropologisch-pädagogische Untersuchung. München—Basel. 1963.

Valamilyen szabadidő-tevékenység lehet értékes önmagában, de megfontolandó, hogy az egyén életcélja, társadalmi szerepe, személyisége adott fejlettségi szintje szempontjából egy szabadidő-foglalkozás mint résztevékenység beilleszthető-e haszonnal az egyén összetevékenységébe? Kíváncsok, hogy a nagy társadalmi célok, elvárások, a társadalom által elfogadott embereszmény szemmel tartásával, az egyén életcéljának, társadalmi szerepének és feladatainak és érdekeinek (szükségeiteinek) megfelelően javasoljunk szabadidő-foglalkozásokat.

Azt jelentené ez, hogy minden olyan szabadidő-tevékenység értelmetlen, amely nem művelődő jellegű, hanem csak szórakoztató, felüdítő?

Az értelmes és értelmetlen szabadidő-foglalkozás

Mind a munkára (és a munkára felkészítő tanulásra), mind a szabadidő-felhasználására vonatkozóan érvényes kritérium: *minden tevékenység értékes, ha az az ember testi-lelki jólétét, személyisége értékes tulajdonságainak fejlődését, megnyilvánulását szolgálja, értékbefogadással és értéktermeléssel jár együtt, s egybeesik a társadalom érdekeivel.* A munka és a munkafeladatok sikeres megoldására felkészítő *tanulás* teljesen megfelel e kritériumnak.

Már említettük, hogy a szabadidő-foglalkozásoknak három főfunkciójuk van: 1. a *regeneráció* (az elhasznált energiák újratermelése, felüdülés), 2. a *kompensáció* (a munka alatti egyoldalú igénybevétellel szembeni kárpótlás, kiegyensúlyozódás) és 3. az *ideáció* (a személyiség fejlődése a társadalom által kiformált embereszmény jegyében.)

Ha a szabadidő-tevékenységeket így, az ember összetevékenysége egészében nézzük, úgy értékes szabadidő-foglalkozás lehet mindaz, ami felüdít, a testi-lelki higiéniát, a kiegyensúlyozottságot szolgálja, a nehéz munka után pihenést, felüdülést, kulturált szórakozást biztosít, az ember sokoldali kifejlődését elősegíti.

Negatív oldalról nézve, helytelen (értelmetlen, értéktelen, a szabadidő hármass funkciójának nem megfelelő) a szabadidő-foglalkozás, ha az továbbra is egyoldalúan terhel, ha nem felüdítő, a munkában és a mindennapi gondokban felhalmozott feszültséget nem oldja fel, ha nem nyújt semmiféle értégyarapodást, a társadalmilag megalkotott embereszménytől eltávolít. Általában haszontalan időfecsérlés, ha ellentmond a szabadidő hármass funkciója valamelyikének. Az értelmetlen szabadidő-foglalkozás után elmarad a felüdülés, és benne rejlik az unalom.

Nemritkán tapasztaljuk, hogyha valaki örömet leli a munkában, s abban alkotó kedve kielégül, minden károsodás nélkül átadhatja magát öncélú, csupán szórakoztató szabadidő-foglalkozásoknak is. Ha azonban valakit a munkája nem elégít ki teljesen, nagyobb mértékben szüksége van önmegvalósító, értéket teremtő szabadidő-tevékenységekre.

Az élet célját és értelmét nem látó emberek általában belevetik magukat a „szórakoztató ipar” nyújtotta narkotikumokba. A szabadidő ürességétől való félelmükben mindent megpróbálnak, hogy „agyonverjék” valamivel az időt.

A tanulók közt is sokan akadnak, akik az ismeretszerzésben, a tanulásban, az iskolai munkában nem találnak örömet, ezek a szabadidő hármass funkciójának csupán a kárpótló szerepét értékelik, és a tanulmányi időszak monotonijáért, a sok sikertelenségéért bizonyos, számukra könnyű sikereket és élvezeteket nyújtó, sokszor csak „unaloműző” szabadidő-foglalkozásokat keresnek. Vannak,

akik tétlenül „szöszmötölik” el az idejüket, vannak, akik ábrándozásba menekülnek, s akadnak akiknél az egyébként értékes szabadidő-tevékenységre való törekvés elvetél. (Pl. egy értelmetlen gyűjtőszenvedély eluralkodik rajtuk.)

A szabadidő helyes felhasználásának feltételei

A szabadidő felhasználása akkor helyes, céljának megfelelő, ha az egyén a szabad rendelkezésre álló időben úgy választja meg szabadidő-tevékenységeit (azok tartalmát, időtartamát, időráfordító arányát, formáját és módját), hogy számol

1. fő élettevékenysége (hivatásszerű munkája, ahhoz kapcsolódó tanulmányai) jellegével, a belőle adódó terhelés mértékével;

2. életcéljával, életfeladataival;

3. személyiség típusával;

4. műveltsége, ízlése, értékorientációja szintjével;

5. szabadidő-tevékenység-rendszere különböző elemeinek (felüdülés, kompenzáló jellegű, a testi-lelki egyensúlyt biztosító, önként vállalt, szívesen végzett, hobby-szerű foglalkozások, kulturált szórakozás, művelődés) kellő arányával.

Általában az egyének szabadidő foglalkozásaikat az éppen adott lehetőségekre tekintettel, aktuális szükségletüktől függően, ösztönösen választják. *A szabadidő-pedagógia feladata éppen a tudatosítás: a tanácsadás, valamint a helyes választás és irányulás sugalmazása.*

Az emberek fő élettevékenysége (hivatásszerű munkája) nagyon különböző jellegű, mint ahogyan különböző az emberek teherbíró képessége, megpróbáltatásokkal szemben a tűréshatára is. A szabadidő helyes felhasználásáról akkor beszélhetünk, ha a munka terhelése arányában *megfelelő időt biztosítunk a passzív pihenésre, a felüdülésre, a regenerálódásra.*

Regeneráción a munkában elhasznált energiák újratermelését, felfrissülést, pihenést, lazítást értünk. A mindennapi regeneráció természetes szervezeti önreguláció, amelyre az ember tudatosan is törekedhet. A munkát követő szabadidő regeneráló funkciója mindenekelőtt a testi-szellemi munkához szükséges energiák visszanyerése, a fáradtság kiküszöbölése.

Napjainkban számolni kell bizonyos *idegrendszeri túlterheléssel*. Annak ellenére, hogy a nagyfokú gépesítéssel, automatizálással csökkent a dolgozók testi erőfeszítése, mégis megnövekedett az emberek idegrendszeri terhelése mind a munkaidőben, mind a munkán kívüli időszakban. Jóllehet az oktatás módszerei sokban javultak, állandóan növekszik az elsajátítandó ismeretek és az iskolán kívüli információk tömege, s ezért a mai diák szintén túlterhelt.

Ha e terheléshez még olyan jellegű és intenzitású szórakozások társulnak, amelyek nem felüldítők, hanem tovább terhelik a tanulók idegrendszerét, akkor az értékes szabadidő-tevékenységek is károsító jellegűekké válnak.

Az emberek hivatásszerű munkája többnyire *egyoldalúan veszi igénybe a szervezetet*. A dolgozót — különösen ha sokoldalúan képzett és sokirányú érdeklődésű — nem elégíti ki teljesen a munkája, hiányérzete támad. Olykor pedig maga a munkafolyamat ébreszti fel benne saját továbbképzésének igényét. A *kompenzáció-keresés* éppen az ilyen hiányok megszüntetésére, a tudás elégtelensége érzésének felszámolására, az egyoldalú terhelés kiegyensúlyozására, a veszteségekért, kudarcokért, vagy sérelmekért való kárpótlásra indít.

Az iskolai munka folyamán a tanuló az iskolai követelményrendszerhez kényszerül igazodni, minden tantárgyból föl kell készülnie, jóllehet nem mindegyiket kedveli. Egyes tárgyak vagy témakörök felébresztik további érdeklődését.

Nem elégíti ki, amit a tanórákon vagy a tankönyvből tanulhat. Ezért szabadidejében keres lehetőséget az elmélyültebb információra, olykor kutatásra vagy kísérletezgetésre.

Az is előfordul, hogy egy vagy több tárgyból kudarcai vannak, vagy nem éri el azt a szintet, amelyet a szülei elvárnak tőle. Ilyenkor keres olyan területet, ahol tehetségéről önmagának és környezetének bizonyoságot adhat. Iskolai kudarcaiért a szabadidőben vállalt tevékenységekben (hobbyk, művészkedő, írói költői próbálkozások, sportteljesítmények) keres kárpótlást.

E törekvések többnyire nemcsak a kompenzációt, hanem az *ideációt*, az ön-maga elé állított embereszmény, én-ideál megközelítését is szolgálják.

A szabadidő helyes felhasználásának további feltétele, hogy *az egyén élet-céljához, életfeladataihoz, élettervéhez és munkája természetéhez igazodva válassza meg szabadidő-tevékenységeit.*

Különösen fontos ez a pályaválasztás előtt álló fiatalok számára. Mint látjuk, a serdülőknek iskolán kívül is sok mindent meg kell ismerniök, sok mindent ki kell próbálniok, hogy egyrészt felismerjék, másrészt kiműveljék képességeiket. A különböző hobbyk, kísérletezgető alkotó próbálkozások mind alkalmasak az általános és szakmai képességek, készségek fejlesztésére, a hivatástudat felébresztésére. Ugyanakkor szórakoztató, felüdítő, kompenzáló, személyiség-fejlesztő szerepet is betöltenek.

A szabadidő pedagógiájának azt is számon kell tartania, hogy a nevelés körébe vont egyén *milyen személyiség-típushoz tartozik.* A különböző típusú embereknek ugyanis más a szabadidő felhasználó magatartása.

Vegyük csak azt az egyszerű és közismert felosztást, mely JUNG svájci pszichológustól származik. Az extrovertált és introvertált típusok szabadidejükben is — nemcsak munkájuk és egyéb társadalmi tevékenységük során — különböző módon viselkednek.

Az extrovertált típushoz tartozók gyorsan és gondtalanul mind több és újabb szórakozásba vetik bele magukat, sokoldalúan és intenzíven érdeklődnek különböző szabadidő-tevékenységek iránt. Kedvelik a változatosságot és a társas szórakozást. Szívesen vesznek részt tömegszórakozásokban, vagy mulatságban. Általában kedvelik a társas életet, a jó „kompaniát”, s igyekeznek az élet nyújtotta mindenféle örömet, kedvtelési lehetőséget, élvezetet kipróbálni. *Az introvertáltak típusához tartozók* ezzel szemben szeretik szabadidejüket csendben, magánosan eltölteni, s reflexiókba merülni. Szívesen olvasnak, hallgatnak zenét, és általában szívesen töltik szabadidejüket olyan kulturált szórakozással, amelyet egyedül, vagy csak közeli hozzátartozóval élvezhetnek. Szívesen gyönyörködnek az „érintetlen” természet szépségeiben, kerülik a zajos társaságot és a tömeget. Sokat sétálnak magánosan parkban, erdőben. Kedvelt hobbyjuk a kertészkedés.

Egy másik — PAVLOV munkásságából kiinduló — típustan szerint megkülönböztethetünk gondolkodó, érzelmi (műélvező, művészi), gyakorlati (tapasztalatára támaszkodó és praktikusan cselekvő) és intuitív típust. A *gondolkodó típus* szabadidejében is olyan kulturált szórakozásban vagy önművelő tevékenységben szeret részt venni, amelyek a legkorszerűbb ismeretekről, tudományos, művészeti felismerésekről tájékoztatják, s reflexiókra motiválják. *Az érzelmi dominanciájú típus* (művészi, műélvező) szabadidejében a szép alkotásban vagy a természeti szépségekben szeret gyönyörködni, s maga is szívesen próbálkozik művek alkotásával. A *gyakorlati típus* teremtő fantáziáját a gyakorlatban igyekszik formába önteni. Az érzékelhető valósághoz erősen tapad, és csupán a megvalósíthatóért szereti erőit mozgósítani. *Az intuitív típusú* embert inkább „megérzései” irányítják és szabadidejében is az adott helyzethez és alkalmakhoz igazodva keresi az őt kielégíteni látszó szórakozást.

Sajnos, e típusba sorolások csak igen nagy vonásokban tájékoztatnak. Kívánatos lenne a szabadidő-pedagógia céljaira megbízhatóbban körvonalazni egyes típusok értékorientációját és egyes szabadidő-tevékenységek iránti vonalmát.

A szabadidő helyes felhasználása befolyásolása érdekében számolni kell nem utolsósorban az *egyén műveltségének, izlésének és értékorientációjának szintjével.*

Beszélhetünk a szabadidő-foglalkozások körében *alacsonyabb és magasabb szintű (kulturált) szórakozásokról.* Ez összefügg a befogadó egyén műveltségi és értékelő (izlés) szintjével. Mindenkinek megvan a joga a neki legjobban megfelelő szórakozás kereséséhez. A testi-lelki higiénia szempontjából elfogadható egy alacsonyabb kulturális szintű, úgynevezett könnyű szórakozás, az egyén adott helyzetében, ha az számára felszabadító eszköz valamiféle nyomás (gond, bosszúság, túlterhelés, drukkk, szorongás) alól. Ez azonban nem menti fel a pedagógust a szabadidő helyes használatára nevelés, a kulturált szórakozás igényére való ösztönzés kötelessége alól.

Felmérésünk azt mutatja, hogy tanulóink nem kapnak sem a szülőktől, sem a pedagógusoktól elég segítséget olvasmányaik, mozi- és színházi előadások, rádió, és televízió közvetítések megválasztásához. Hogyan igazodhatnak el a tanulók a kortárs irodalomban, amelyről az iskolában nem kapnak értékelő útbaigazítást? Hogyan válogasson a mozikedvelő serdülő a filmekben, ki ad eligazítást vagy mértéket a film és szindarabok hőseinek megítéléséhez, a pozitív tulajdonságok, a viselkedés-modellek meglátásához?

A kommunikációs eszközök csatornáin tömegesen zúdul a fiatalra a világ eseményeiről, a természeti és társadalmi valóságról a legújabb információ. Hol talál fórumra, ahol megbeszélheti, feldolgozhatja tapasztalatait, rendszerbe foglalhatja ítéleteit, kialakíthatja véleményét a világról, s útmutatást kap a napjainkban lejátszódó történelem helyes értékeléséhez? E problémahelyzetekben a tanuló nem hagyható magára!

A szabadidő helyes felhasználásának feltétele az is, hogy az *egyén szabadidő-tevékenység-rendszerében az egyes elemek* (felüdülés, játék, kompenzáció jellegű, önmegvalósító tendenciákat kielégítő hobbyk, kulturált szórakozás, művelődés) *kellő arányban, kellő időráfordítással szerepeljenek.*

A szabadidő-pedagógiája e téren az egyént abban segítheti, hogy felhívja szabadidő-tevékenységeinek értékelő elemzésére; tudatosítja, hogy a sokoldalúan képzett szocialista személyiség formálása érdekében milyen fontos a szabadidő-tevékenységek eltervezése és az egyes elemek részesedési aránya. A szabadidő-pedagógiájában jártas pedagógus képes az egyén szükségleteinek megfelelő szórakozási és művelődési alkalmakra, módokra és a ráfordítási időarányra felhívni a tanulók figyelmét.

Természetesen az egyéni szükségletek és igények figyelembevétele mellett a nevelőknek, népművelőknek szemmel kell tartaniuk a közművelődés irányelveit és koruk szocialista embereszményét is, hogy ezeket összhangba hozva gyakoroljanak nevelőhatást a tanulók szabadidő-felhasználásának strukturális alakulására.

Nem könnyű és nem egyszerű pedagógiai munka a szabadidőre nevelés. A fentiekből látjuk, hogy mi mindenre kell tekintettel lenni, ha a tanulók szabadideje helyes felhasználására befolyást kívánunk gyakorolni. A nevelői sugalmazás mindenesetre akkor lesz hatékony, a javasolt szabadidő-tevékenységeket csak akkor fogják önként választani a tanulók, ha társadalmuk világnézetét, érték-

rendszerét magukévá tették, a sokoldalúan képzett szocialista személyiség eszményét maguk is én-ideáljuknak választják, alkalmazkodnak társadalmuk elvárásaihoz, eszményi tevékenységprogramjához. Tartozhat a tanuló bármelyik fent felsorolt embertípushoz, végül is mindig úgy fog szabadidő-foglalkozást választani, ahogy a társadalmi tudatából egyéni tudatába beépült ösztönzőrendszere és értékorientációja a motívumok harcában döntését meghatározza.

Végül a helyes szabadidő-felhasználás feltételeinek keresése közben nem hagyható figyelmen kívül, az a tény sem, hogy a dolgozó is, a diák is hivatásos munkájában állandóan célratörő, hasznos, felelősséggel teljes tevékenységet folytat. E helyzetben — érthető módon — a „homo faber”-ben (és a „homo studiosus”-ban) felébred a „homo ludens” szükséglete. *A játék a teljes felszabadultság érzését biztosítja* (még ha szabályokhoz is kell önként igazodnia). Minden embernek, de különösen a gyermeknek és fiatalnak elengedhetetlenül szüksége van a játékos tevékenységben létrejövő boldog felszabadultság érzésére. A gondtalan játékosságra szoktatás (ott, ahol ez kihalóban van) ugyancsak a szabadidő helyes felhasználására irányuló nevelésnek, a szabadidő pedagógiájának körébe tartozik.

A szabadidő helyes felhasználásának pedagógiai befolyásolása

A pedagógia rendkívül nagy segítséget nyújt a felnövekvő nemzedéknek életpályára való felkészülésében. Ugyanilyen nagy segítséget nyújthat a szabadidő helyes felhasználására való nevelés terén is: Csak míg az előbbi feladathoz rendelkezésére áll egy évezredek óta fejlődő tudományos elmélet, addig a szabadidő-pedagógia — amely korunk vívmánya — még nem rendelkezik kellően kidolgozott tudományos elmélettel.

Márpedig szükség van egy ilyen szabadidő-pedagógiára, amelynek az a feladata, hogy segítse a fiatalokat és a felnőtteket szabadidejük helyes felhasználásában, amely szabad választás alapján emberi voltuk kiteljesedését, személyiségük teljes kibontakozását szolgáló tevékenységekre ösztönzi őket.

Sokan féltik az embereket szabadidőtöltésük kívülről származó irányításától. Úgy vélik, hogy egyedül a szabadidőtöltés biztosítja az ember számára a lehetőséget és a jogot „az autonóm életvezetésre.” Szerintük a szabadidő-felhasználás irányítása azt jelenti, hogy megfosztjuk az egyént az önállóságtól, elveszük tőle „a szabad rendelkezés jogát.” Az irányítás éppen azt rabolja el a szabad idő élvezetéből, ami jó benne: a szabad választást, az önkéntes részvételt, az eredeti kezdeményezést. Sokan az ellen is tiltakoznak, hogy a szabadidő-foglalkozásoktól valami hasznosságot várjunk. Eszerint a szabad idő kizárólag arra való, hogy az emberek felszabadultan szórakozzanak, öncélú játékosságban üdüljenek fel, élvezzék az „érdektelen tetszés” örömét. E felfogás — amely a polgári individualista szemléletű művelődésszociológiákban gyakran kifejezett — bizonyos kritikai állásfoglalásra kell indítsa.

Kétségtelenül igaz, hogy az emberek szabad idejének bármilyenfajta kényszerítéssel vagy készítetéssel való állandó irányítása bizonyos veszélyekkel jár és szélsőséges esetben káros lehet. A szabadidő-struktúra szabályozása, előre tervezése és részletes organizálása magában hordja a szabadidő funkcióját gátló veszélyt. (FRANKCKE egykor a hallei árvaházban bevezette a szabad időnek ilyen szerű pedagógiai szabályozását, amit igen megszenvedtek tanítványai.) Ezek elkerülésére tehát ügyelnünk kell. Mit tehet hát a szabadidő-pedagógiája?

A szabadidő helyes felhasználására irányuló nevelés szerepe, hogy számbavegye az adott helyzetet, törődjön a tanulók szabad idejének felhasználásával, a helyes felhasználásra javaslatokat tegyen, tanácsot adjon a szabadidő-struktúra

és időtöltés szervezésére, a különböző szabadidő-tevékenységek helyes megválasztására és arányára, óvjon az esetleges veszélyektől, készítsen elő egyes szabadidő-tevékenységekre, ajánljon fejlesztő hatású szabadidő-tevékenységeket, javasoljon értékes alternatívákat.

Egyetértünk E. WEBERREL, aki azt írta, hogy a szabadidő-nevelés szabályoz, de nem kényszerít; irányít, de nem vezet senkit pórázon; javasol, de nem kötelez el; támogat, de úgy, hogy az egyén önállóságát ne veszítse el; óv, de nem úgy, hogy minden szórakozásfajtáról lebeszél.³

Milyen formákat választhat hát a helyes szabadidő-felhasználásra nevelő pedagógus?

1. Felméréssel, a tanulók által egy-két héten át vezetett naplózással számba veheti a hatáskörébe tartozó növendékek szabadidő-felhasználását, és a tanulóközösséggel megvitathatja azt. Sugalmazással, ajánlásokkal, buzdítással elősegítheti, hogy a tanulók jobban, a szabadidő funkciójának megfelelően használják ki szabad idejüket, módosítsák szabadidejük struktúráját. A szabadidő-struktúra nevelői hatásra változtatható, fejleszthető!

Vannak a tanulók között sokan, akikre a szabad idő eltékozlása a jellemző, vagy akiknek szabadidő-struktúrájában rossz szokások is szerepelnek. Ezeknél a felmérés után erős kritikai elemzéssel nem árt megzavarni az eddigi beállítódást, illetőleg jó, ha azt problémává, átértékelő gondolkodás tárgyává tesszük. Hadd gondolkozzanak a helyes szabadidő-felhasználásáról, próbáljanak jobban válogatni, kísérleljék meg a helyes struktúra eszményéhez igazodva szabadidejük felhasználását eltervezni. Lássák meg, hogy ebben is van öröm.

2. Egyes — a tanulók által eddig figyelmen kívül hagyott — kívánatos szabadidő-foglalkozásra felhívhatja a figyelmüket és megpróbálásukra buzdíthatja őket. Időnként ajánlhat egy-egy hangversenyt, kiállítást, színdarabot stb. Ezek meghallgatása, megtekintése után alkalmat biztosít élménybeszámolóra.

3. Kedvet támaszthat egy-egy elhanyagolt sportjátékra, vagy felhívhatja a tanulókat tanulmányi vagy irodalmi versenyeken, vetélkedőkön való részvételre. A vállalkozókat felkészítheti; vagy gondoskodhat szakszerű felkészítésről, a nélkülözhetetlen feltételekről és eszközökről.

4. Kellő érdeklődés esetén (amit maga a nevelő is élesztgethet) szakkört, klubot vagy tanfolyamot szervezhet (pl. barkácsoló, rajz, kerámia, kézimunka szakkört, idegen nyelvi tanfolyamot vagy társalgó klubot, film-studiót, vagy sí-iskolát). A szervezésben segíthet, a hobby- vagy szakkörök létrehozásához helyiséget, eszközöket biztosít. Ezek megindulása után lelkesít, kitartásra buzdít, eredményeik felmutatására kiállítást vagy versenyt rendez.

5. Azoknak, akik nem tudnak mit kezdeni szabadidejükkel, tanácsokat adhat, felvilágosíthat, ajánlhat, jól szórakozó csoportokba bevonhatja őket.

6. Javasolhat játékokat, s ha a tanuló nem ismeri ezek szabályait vagy játszasmódját, megtaníthatja rá, vagy gondoskodik hozzáértő társakról.

7. A már valamilyen barkácsoló tevékenységet vagy egyéb hobbyt folytatóknak ötleteket adhat, megmutathat nekik egy-két mesterfogást, sikerekhez segítheti őket.

8. Ha valamilyen tantárgy vagy téma iránt kiemelkedő érdeklődést fedez fel valakinél, javasolhat szakirodalmat, bibliográfiával láthatja el.

9. Azt a tanulót, aki testi-lelki vonatkozásban káros, vagy túlterhelő, vagy haszontalan szabadidő-foglalkozást űz, figyelmeztetéssel, felvilágosítással meg kell óvni személyisége fejlődésének torzulásától vagy a túlterhelésével járó veszé-

³ Weber i. m. 203—211.

lyektől. A haszontalan foglalkozásról is át kell terelni a tanulót valami értéke-
sebb s egyben vonzó szabadidő-foglalkozásra.

A szabadidő helyes használatára nevelő pedagógus közvetlen és közvetett úton
gyakorolhat hatást tanítványai szabadidő-töltésére. *Közvetlen nevelőhatás* irá-
nyulhat a tanulók szabadidő-tevékenységeinek megválasztására, a szabadidő-
felhasználás módjára. A *közvetett nevelőhatás* viszont olyan irányú érdeklődést
kelt, olyan értelmi képességet, készségeket fejleszt, olyan értékorientációt alakít
ki, amely képessé teszi kulturált szórakozások élvezetére és ösztönzést ad azok
keresésére.